

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

УДК 334.012.63/.64:355(477)
JEL O19, M13, M21, M29, Q13, Q18

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА «ПРОГРАМА USAID З АГРАРНОГО І СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ (АГРО)» В УМОВАХ ВІЙНИ

Кобеля-Звір Мар'яна Ярославівна

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівський торговельно-економічний університет
ORCID: 0000-0001-5627-9408
marianakobelia@gmail.com

У статті розглянуто основні інструменти міжнародної технічної допомоги Програми USAID з аграрного і сільськогосподарського розвитку (АГРО) для зміцнення агропідприємництва в Україні. Окреслено основні можливості програми: допомога аграріям добривом, грантова підтримка переробних підприємств, співфінансування на розвиток сервісних послуг для агропідприємств, допомога навчальними ініціативами, менторством, експертизою, акселераційними ініціативами. Наведено можливості для територіальних громад. Продемонстровано, що грантова допомога для агробізнесу можлива як у грошовій, так і в натуральній формі, експертною та технічною підтримкою. Розглянуто перспективи залучення фінансової та нефінансової допомоги для зміцнення аграріїв, сільгоспвиробників, фермерів. Продемонстровано специфіку та пріоритети Програми USAID з аграрного і сільськогосподарського розвитку (АГРО) в процесах підтримки агропідприємств інструментами міжнародної технічної допомоги. Розглянуто грантові можливості для: зростання кількості переробних підприємств агросектору, зміцнення дрібних та середніх фермерських господарств, масштабування сільгоспвиробництва, зміцнення експортного потенціалу, розширення асортименту агропродукції/послуг, впровадження інноваційних рішень у бізнес-діяльність, оптимізації, адаптації, покращення бізнес-процесів тощо. Визначено основні перепони та бар'єри, з якими стикаються суб'єкти господарювання аграрної сфери. Проаналізовано причини млявого процесу використання аграріями грантових ресурсів, менторської та експертної підтримки Програми АГРО. Зокрема: потенційна цільова аудиторія не володіє інформацією про перспективи та переваги програми, складність в оформленні проектною пропозиції для участі у грантових конкурсах Програми АГРО, млява участь аграріїв в проектах, де вони мають можливість навчатися, отримувати менторську та експертну підтримку, напрацьовані в межах проектів Програми АГРО посібники залишаються поза увагою своєї цільової аудиторії, та той факт, що значна кількість фермерів веде бізнес-діяльність поза межами правового поля. Запропоновано методи подолання цих перепон. Наголошено на основних можливостях розвитку агробізнесу в Україні завдяки використанню інструментів міжнародної технічної допомоги Програми USAID з аграрного і сільськогосподарського розвитку (АГРО) в Україні під час війни.

Ключові слова: гранти для бізнесу, грантова підтримка аграріїв, гранти для сільгоспвиробників, гранти для агропідприємництва, гранти USAID, Програма АГРО.

DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.3.4>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Війна Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року та набула активної фази після 24 лютого 2022 року, принесла всім сферам нашого життя нищівних збитків. Руїнування зазнав промисловий та сільськогосподарський потенціал держави. Особливо постраждав аграрний сектор: знищені сільськогосподарські угіддя, викрадена сільськогосподарська техніка, заповдіяні значні екологічні збитки. Ворог знищив виробничі та складські приміщення, зернохосвища, елеватори, зерносушарки та меліоративні системи. Дії агресора щодня ставлять під загрозу продовольчу безпеку не лише України, але й тих держав, які залежні від експортованої української сільгосппродукції. З метою утримання економіки України та продовольчої безпеки міжнародні партнери спрямовують міжнародну технічну допомогу нашій державі [23-25]. Тому важливим напрямом сучасних наукових розвідок стає дослідження міжнародної технічної допомоги як

ефективного інструменту розвитку агросектору та підтримки продовольчої безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями міжнародної технічної допомоги займалися такі науковці: Беззубко Б., Беззубко Ю., Братко І., Мар'янович М.Е. В аграрному секторі підтримку міжнародних партнерів досліджували Федун І.І., Приліпко М. та Макушок О.В. Мар'янович М.Е. відзначає: актуальними завданнями стають адаптація МТД до Цілей Сталого Розвитку (зокрема, відповідно до завдань ЦСР 17); підвищення ефективності її впливу на досягнення індикаторів ЦСР; забезпечення транспарентності надання та використання такої допомоги. Ці завдання є важливими як для донорів МТД, так і для нашої країни, яка має визначитися з пріоритетними напрямками для спрямування МТД 70 у контексті Цілей Сталого Розвитку, а також забезпечити її ефективне використання [12]. Беззубко Борис, Беззубко Юлія рекомендували прийняття Закону

України «Про міжнародну технічну допомогу», в якому будуть визначені типи та форми МТД, нормативно-правовий порядок укладання договорів про надання МТД, здійснення використання, контролю та моніторингу цих процесів [8]. Приліпко С.М. та Макушок О.В. зробили висновок, що досвід впровадження Проекту ЄС у Черкаській області свідчить: розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні може відбуватися стрімкими темпами завдяки поєднанню державної підтримки з реалізацією грантових проектів міжнародної технічної допомоги [22]. Федун І.І. зазначив, що для України корисними можуть бути різні форми залучення іноземного капіталу через утворення підприємств з іноземними інвестиціями, надання субсидій (грантів) на інноваційну діяльність [26].

Незважаючи на значну увагу до міжнародної технічної підтримки в Україні, практично залишилися поза увагою науковців конкретні аспекти міжнародної технічної допомоги «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)». Недослідженими є пріоритети та цілі програми, вплив її інструментів на розвиток аграрної галузі в умовах війни.

Формування цілей статті. Цілями дослідження є аналіз інструментів міжнародної технічної допомоги «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)» в умовах війни, виявлення специфіки та пріоритетів її грантової, технічної, експертної допомоги, а також окреслення основних бар'єрів в отриманні підтримки суб'єктами господарювання аграрної сфери.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення конкурсної документації Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), наукові праці вітчизняних і закордонних учених. Для розв'язання поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і абстрактно-логічний (теоретичні узагальнення і формування висновків); індукції й дедукції (при зборі, систематизації, обробці інформації, осмисленні проблеми); соціометричний (анкетне обстеження і вибіркоче опитування потенційних грантоотримувачів); системного й порівняльного аналізу, а також синтезу.

Результати дослідження. Сучасний стан розвитку аграрної сфери під впливом повномасштабної війни вимагає значних капіталовкладень у відновлення сільськогосподарських угідь, виробничих та переробних потужностей, елеваторів та зерносховищ, складських приміщень та меліоративних систем. Суттєвої підтримки потребує продовольча безпека України. Саме тому наші партнери на міждержавному рівні спрямовують міжнародну технічну допомогу Україні, щоб утримати економіку, продовольчу безпеку, відновлювати конкурентоспроможність аграрної сфери зокрема [23-25].

Відповідно до чинного законодавства України міжнародна технічна допомога (МТД) – фінансові та інші ресурси та послуги, що відповідно до міжнародних договорів України надаються донорами на безоплатній та безповоротній основі з метою підтримки України. Міжнародна технічна допомога може залучатись у вигляді: будь-якого майна, необхідного для забезпечення вико-

нання завдань проектів, яке ввозиться або набувається в Україні; робіт і послуг; прав інтелектуальної власності; фінансових ресурсів (грантів) у національній чи іноземній валюті; інших ресурсів, не заборонених законодавством, у тому числі стипендій [21].

Найвідчутнішою підтримкою для аграрної сфери нашої держави є «рука допомоги» від Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Це семирічна Програма Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), що впроваджується компанією Кімонікс Інтернешнл. Мета програми: прискорення економічного розвитку сільських громад України шляхом покращення управління в сільськогосподарському секторі, що сприятиме розвитку більш продуктивних, сучасних та прибуткових мікро, малих та середніх сільськогосподарських підприємств (ММСП). В умовах повномасштабного вторгнення Росії Програма USAID АГРО адаптувала свою діяльність для збереження і відновлення економічної активності сільськогосподарських виробників, поновлення каналів збуту та забезпечення продовольчої безпеки в Україні та світі. Зараз діяльність USAID АГРО охоплює понад 13 000 ММСП, що становить 27% від загальної кількості зареєстрованих агропідприємств в Україні.

Ключові напрямки програми: розвиток продуктивності, покращення послуг для агросектору, вдосконалення регулярного середовища [23-25].

У 2022 році Сполучені Штати Америки, діючи через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), започаткували Ініціативу на підтримку стійкості агросектору (Agriculture Resilience Initiative) – AGRI-Україна з метою зміцнити виробництво та експорт української аграрної продукції та сприяти пом'якшенню загальносвітової продовольчої кризи, яка поглиблюється внаслідок розв'язаної Росією брутальної війни. Ініціатива AGRI-Україна є критично важливою для підтримки експорту та потреб українського аграрного сектору, який залишається вразливим на тлі триваючої військової агресії Росії. USAID вже виділило сто млн дол. на реалізацію Ініціативи і має на меті залучити ще 150 млн дол. від інших міжнародних донорів і приватного бізнесу, аби досягти загальної суми фінансування 250 млн дол. AGRI-Україна зосереджує свою увагу на таких напрямках діяльності: 1) закупівля і передача критично важливих матеріально-технічних ресурсів аграріям, які їх потребують; 2) удосконалення і збільшення можливостей експортної логістики та інфраструктури; 3) розширення доступу аграріїв до фінансування, щоб забезпечити максимальні врожаї; 4) надання ММСП послуг із сушіння, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції [25].

Розглянемо основні інструменти міжнародної технічної допомоги «Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО)».

Допомога аграріям добривом. У межах Ініціативи на підтримку стійкості агросектору (Agriculture Resilience Initiative) – AGRI-Україна, започаткованої

Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) для посилення продовольчої безпеки, Програма USAID АГРО спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України надасть аграріям добрива. Завдяки підтримці уряду США українські фермери, які мають в обробітку від 5 до 500 га та вирощують зернові й олійні культури, отримають 12 тис. тонн мінеральних добрив для основного та припосівного внесення. Зацікавленим агровиробникам необхідно подати заявку в Державному Аграрному Реєстрі [3]. Заявку за цим конкурсом можуть подати агровиробники, які:

- зареєстровані як юридичні особи, або фізичні особи – підприємці, в тому числі сімейні фермерські господарства; зареєстровані у ДАР [3];

- мають загальну площу земельних ділянок у власності та/або в оренді від 5 до 500 га; вирощують зернові та олійні культури;

- станом на дату подання заявки фактично не перебувають та не провадять свою господарську діяльність на тимчасово окупованій території України;

- відповідають іншим вимогам згідно з програмою, опублікованою в ДАР [5].

Допомога навчальними ініціативами:

1. Команда Aggeek за підтримки Програми USAID АГРО запускає навчальний курс АГРОХАК для аграріїв, які прагнуть цифровізувати своє господарство і навчитися використовувати сучасні технології для розвитку аграрного бізнесу. На курсі аграрії дізнаються: як збільшувати свій дохід, як застосувати на господарстві технології, що допоможуть зекономити добрива, автоматизувати господарство, знайти час для розвитку, заощадити на енергоносіях та організувати власну логістику. Ця ініціатива є безкоштовною для цільової аудиторії. Формат навчання: 20 онлайн-уроків + 2 конференції у найкращих локаціях України [29].

2. Програма USAID АГРО готова надати близько 6,6 млн грн за допомогою 2-х проектів співфінансування комерційним чи неурядовим організаціям, бізнес-асоціаціям або закордонним компаніям, зареєстрованим в Україні для виконання програм бізнес-акселерації для ММСП, які займаються переробкою с/г продукції або надають послуги для створення такої продукції та належать представникам соціально вразливих груп. Проведення даної програми підтримує у важких умовах війни молоді переробні підприємства, сприятиме їх комерційному та технологічному розвитку, вдосконаленню бізнес-процесів, створенню чи покращенню продуктів, більш орієнтованих на ринок та привабливих для інвесторів.

Акселераційна Програма – це Програма інтенсивного розвитку підприємств через навчання, менторство та експертну підтримку [29].

Допомога грантами:

1. Програма USAID АГРО надасть 367 млн грн для співфінансування проектів із підтримки переробки зернових, олійних та бобових культур. АГРО має на меті покращити доступ невеликих виробників сільгосппродукції до потужностей із доробки, переробки зернових, олійних та бобових культур на продовольчі, кормові,

промислові продукти та біопаливо. Очікується, що в межах проектів виконавці – українські суб'єкти господарювання – надаватимуть ММСП експертну, технічну та фінансову підтримку задля розширення переробки зернових, олійних та бобових культур. Діяльність буде спрямована переважно на розширення діючих переробних потужностей, що призведе до збільшення виробництва продуктів переробки зернових із вищою доданою вартістю для внутрішнього споживання та експорту.

Конкретні заходи можуть включати: сприяння створенню осередків розвитку регіональних переробних потужностей зернових, бобових та олійних культур; виготовлення товарних партій продукції з високою доданою вартістю; залучення ММСП до розвитку горизонтального та вертикального партнерства; започаткування та/або диверсифікація переробки, підвищення продуктивності переробних потужностей; впровадження кращих практик, стандартів контролю якості на різних етапах переробки продукції; започаткування або диверсифікація виробництва біоетанолу, твердого біопалива з відходів переробки зерна.

Очікувані результати: запровадити не менше ніж дві нові технології доробки/переробки зерна; збільшити кількість робочих місць; для нових переробних підприємств, створених у межах проекту, – досягти планових показників виробництва; для переробних підприємств, які вже працюють, – збільшити обсяги виробництва на 20%, розширити асортимент виробництва на 25%, збільшити обсяги продажів на 10% у перший рік.

АГРО планує надати до 367 000 000 грн у межах 20 (двадцяти) проектів терміном впровадження до двох років. Очікується, що сума кожного субгранту буде становити від 10 000 000 до 36 000 000 грн та обговорюватиметься індивідуально [8].

2. Програма USAID АГРО надасть до 122,5 млн грн співфінансування на розвиток сервісних послуг для агропідприємств. Це співфінансування дієвих бізнес-планів із надання сервісних послуг для аграрних мікро, малих, середніх підприємств (ММСП). Мета цієї програми співфінансування – забезпечити сільськогосподарські ММСП своєчасними та якісними послугами, які підтримають їх конкурентоспроможність і сталість виробництва, збільшать додану вартість продукції та сприятимуть впровадженню нових технологій. Діяльність у межах програми також дозволить налагодити активнішу співпрацю між сервісними компаніями та ММСП. Програма USAID АГРО готова співфінансувати 8 проектів із загальним бюджетом до 122,5 млн грн (з розрахунку від 10,8 до 18 млн грн на проект) [10].

Можливості для територіальних громад. З ухваленням Закону України від 17.06.2020 № 711-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель», який набрав чинності 24 липня 2021 року, територіальні громади отримали новий інструмент управління територією – комплексний план просторового розвитку території територіальної громади, що є одночасно і містобудівною документацією на місцевому рівні, і документацією із землеустрою, що визначає планувальну організацію, функціональне

призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою, цивільного захисту території та населення від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у тому числі етапність освоєння території [4].

Щоб допомогти органам місцевого самоврядування ефективно організувати свою роботу щодо комплексного просторового планування, за підтримки Програми USAID АГРО розроблено Посібник, який є підґрунтям якісного розроблення документації з просторового планування на місцевому рівні. Він описує послідовні кроки, заходи, плани та процедури, яких необхідно дотримуватися при розробленні комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади [13]. В межах цієї ініціативи було також розроблено зразки технічних завдань на розробку комплексного плану [6].

Допомога експертизою:

1. Посібник «Розвиток локальних ринків збуту та забезпечення продовольчої безпеки на місцевому та національному рівнях», презентація та довідник із рекомендаціями для локальних виробників, закладів громадського харчування і HoReCa щодо плану дій під час війни [18].

2. Посібник «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю в аграрному секторі» з покроковою інструкцією та практичними рекомендаціями, як зробити агропідприємство більш дружнім до працівників та споживачів із інвалідністю [17].

3. Інтерактивна мапа руйнувань агросектору України [7], методологія документування збитків агровиробників [14].

4. Посібник «Основи створення інтероперабельних геопросторових даних для НІГД» [16].

5. Посібник із питань утворення та діяльності організацій водокористувачів [19].

6. Навчальний відеокурс «Основи створення інтероперабельних геопросторових даних для розвитку НІГД» [15].

Попри те, що Програма Агро інтенсивно підтримує агросектор України з 2022 року, представники цієї галузі не надто активно використовують її можливості. За результатами опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН» серед представників агробізнесу, з'ясовано, що лише 5% намагалися брати участь у грантових програмах: розробляли бізнес-плани, заявки, проекти. 80% опитаних зазначили, що чули про грантову підтримку від Програми USAID, але не знають, як ефективно скористатися нею. А 40% представників агробізнесу нарікають на недовіру такої грантової допомоги, посилаючись на незначні суми фінансування та обов'язковість власного внеску [28]. Розглянемо основні труднощі на шляху до отримання грантів від міжнародних, європейських та державних програм представниками

агробізнесу (відповідно до опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН»).

1. Основним бар'єром, який стає на заваді використанню інструментів Програми АГРО, є те, що **потенційна цільова аудиторія не володіє інформацією про перспективи та переваги програми**. Варто зазначити, що усі оголошення про можливості розміщені на ФБ сторінці Програми Агро [27]. Інформацію про відкриті конкурси можна знайти у відкритому доступі на сайтах аграрних організацій, асоціацій, консалтингових компаній, ряду NGO, таких як Центр розвитку «ЧАС ЗМІН» [28], «Громадський простір» [8] тощо. Дієвим інструментом, що здатен суттєво підвищити рівень розуміння представників агробізнесу у темі грантових можливостей, є проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи представниками профільних організацій та асоціацій, місцевої та регіональної влади, експертного середовища тощо.

2. **Дрібний агробізнес у тіні**. В нинішніх умовах значна кількість сільгоспвиробників веде бізнес-діяльність поза межами правового поля. Трапляються непоодинокі випадки заробітку фермерів без формалізації в організаційно-правову форму, без сплати податків та офіційного працевлаштування працівників. Такі нелегальні підприємці не можуть бути підтриманими міжнародною технічною допомогою. Вони не мають шансу скористатися ані великими грантами, ані навчальними ініціативами, ані експертною допомогою Програми АГРО. Єдиним ефективним механізмом подолання зазначеної проблеми є застосування державою стимуляційних механізмів, що сприятимуть виведенню сільгосппідприємництва з тіні, створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності та спонукання аграріїв та фермерів до розвитку бізнес-проектів у правовому полі.

3. **Складність в оформленні проектної пропозиції для участі у грантових конкурсах Програми АГРО USAID**. Процес залучення грантових ресурсів складається з кількох етапів: пошук актуального конкурсу, адаптація ідеї/потреби під пріоритети грантодавця та розробка пакета документів, що складається з описової, фінансової частини та додатків. Для такого процесу необхідні навички фандрейзингу та грантрайтингу. Ними не володіють аграрії, якщо тільки не проходили спеціалізоване навчання. Дієвим методом є поєднання інформування потенційних грантоотримувачів про актуальні грантові можливості Програми АГРО з реалізацією широкої просвітницької роботи, проведенням зустрічей-навчань практичного спрямування за участі представників програми та бізнесу. А представникам агробізнесу, які прагнуть системно користуватися грантовим фінансуванням, варто заручитися підтримкою консалтингових компаній та дорадчих служб або ж подбати про запровадження посади фандрейзера в штатному розкладі підприємства.

4. **Млява участь аграріїв у проектах, де вони мають можливість навчатися, отримувати менторську та експертну підтримку**. Причинами цього є: низька поінформованість про перспективи отримання спеціальних знань та експертизи; відсутність розуміння необхідності цифровізувати своє господарство і навчи-

тися використовувати сучасні технології для розвитку аграрного бізнесу тощо. Дієвими методами мінімізації описаної проблеми є широка інформаційно-роз'яснювальна кампанія із залученням лідерів думок та стейкхолдерів, просвітницькі заходи в територіальних громадах із залученням бізнесу, який демонструє ефективно використання сучасних технологій, прогресивних рішень та інноваційних методів розвитку.

5. Напрацьовані в межах проектів Програми АГРО посібники залишаються поза увагою своєї цільової аудиторії. Причинами цього аграрії називають недостатній рівень поширення таких видань. Як метод подолання даної проблеми є широке розміщення цих напрацювань на профільних інтернет-платформах та тематичних групах у соціальних мережах, у центральних та регіональних виданнях, у публічних, спеціальних та спеціалізованих бібліотеках. Інструментом, що здатен підсилити процес ширення посібників, є використання email-розсилок для цільової аудиторії.

За умови подолання зазначених бар'єрів агробізнес України має високі шанси на розвиток та зміцнення навіть в умовах війни. Адже запропоновані інструменти міжнародної технічної допомоги, зокрема Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) в Укра-

їні, всіляко сприяють цьому процесу. Можна вказати на ряд потенційних перспектив для суб'єктів господарювання аграрної сфери в найближчому майбутньому: зростання кількості переробних підприємств агросектору, зміцнення дрібних та середніх фермерських господарств, масштабування сільгоспвиробництва, посилення експертного потенціалу, розширення асортименту агропродукції/послуг, впровадження інноваційних рішень у бізнес-діяльність, оптимізація, адаптація, покращення бізнес-процесів тощо.

Висновки. Отже, аналіз інструментів міжнародної технічної допомоги Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО) в Україні під час війни продемонстрував значні можливості для агросфери. Виявлені специфіка та пріоритети програми в процесах підтримки суб'єктів господарювання, а також окреслені основні бар'єри у використанні цих інструментів агропідприємцями.

Поза увагою залишилося коло конкретних аспектів щодо перспектив зміцнення економіки України завдяки розвитку агропідприємництва, яке використовує інструменти міжнародної технічної допомоги Програми USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). Ці аспекти стануть предметом наступних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Беззубко Б., Беззубко Ю. Міжнародна технічна допомога для України. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32493/2/GEB_2020v64n3_Bezzubko_B-International_technical_210-216.pdf (дата звернення: 12.07.2023).
2. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/> (дата звернення: 21.07.2023).
3. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/news> (дата звернення: 12.07.2023).
4. Закон України від 17.06.2020 No 711-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> (дата звернення: 20.07.2023).
5. ЗЕРНО UA. USAID надає добрива для українських фермерів. URL: <https://mailchi.mp/ec1a49602343/usaaid-agro-fertilizer-distribution?fbclid=IwAR0cWJxz3OBL452twYBzm8f7VFY70uHvsf0xNkb35I3iXTNm5-jZkozLT4c> (дата звернення: 19.07.2023).
6. Зразки технічних завдань на розробку комплексного плану просторового розвитку територій громад. URL: <https://bit.ly/3f1YFw> (дата звернення: 22.07.2023).
7. Інтерактивна мапа руйнувань агросектору України. URL: <https://www.agrirecovery.com.ua/> (дата звернення: 16.07.2023).
8. Конкурс на одержання співфінансування для проектів з переробки зернових, олійних та бобових культур: АГРО надасть 367 млн грн для 20 проектів. URL: <https://bit.ly/3J478rp> (дата звернення: 20.07.2023).
9. Конкурс на одержання співфінансування для розробки і проведення бізнес-акселераційних програм для мікро, малих, середніх підприємств (ММСП), які займаються переробкою сільськогосподарської продукції. URL: <https://shorturl.at/lvES6> (дата звернення: 19.07.2023).
10. Конкурс на одержання співфінансування на розвиток сервісних послуг для агропідприємств. URL: <https://shorturl.at/nEJRY> (дата звернення: 20.07.2023).
11. Корисні матеріали від Програми АГРО для мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП). URL: <https://bit.ly/3xLmvjQ> (дата звернення: 16.07.2023).
12. Мар'янович М.Е. Міжнародна технічна допомога та її роль у забезпеченні сталого розвитку. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd2f91b-9fd2-42d8-89e0-d1381bcfbf50/content> (дата звернення: 10.07.2023).
13. Матеріали для територіальних громад. URL: <https://bit.ly/3hwr8rI> (дата звернення: 14.07.2023).
14. Методологія документування збитків агровиробників. URL: <https://bit.ly/3UNNFPI> (дата звернення: 12.07.2023).
15. Навчальний відеокурс «Основи створення інтероперабельних геопросторових даних для розвитку НІГД». URL: <https://bit.ly/3Ce36ZE> (дата звернення: 12.07.2023).
16. Посібник «Основи створення інтероперабельних геопросторових даних для НІГД». URL: <https://bit.ly/3NfJ2MP> (дата звернення: 19.07.2023).
17. Посібник «Соціальна інтеграція людей з інвалідністю в аграрному секторі» з покроковою інструкцією та практичними рекомендаціями, як зробити ваше агропідприємство більш дружнім до працівників та споживачів з інвалідністю. URL: <https://bit.ly/3V92zja> (дата звернення: 15.07.2023).

18. Посібник «Розвиток локальних ринків збуту та забезпечення продовольчої безпеки на місцевому та національному рівнях», презентація та довідник з рекомендаціями для локальних виробників, закладів громадського харчування і HoReCa щодо плану дій під час війни. URL: <https://bit.ly/3r51nUr> (дата звернення: 20.07.2023).
19. Посібник з питань утворення та діяльності організацій водокористувачів. URL: <https://bit.ly/4216N07> (дата звернення: 19.07.2023).
20. Посібники з просторового планування. URL: <https://bit.ly/3WPPkVW> (дата звернення: 19.07.2023).
21. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153 Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.07.2023).
22. Приліпко С.М., Макушок О.В. Роль міжнародних проектів технічної допомоги у розвитку обслуговуючої кооперації сільських територій. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8580/1/Cooperative_2017_107-113.pdf (дата звернення: 12.07.2023).
23. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (дата звернення: 12.07.2023).
24. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО). URL: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wnQLKfACp9C037t672p731gd5NQGUCn-6XGx0nUb8M2UeNKpU> (дата звернення: 16.07.2023).
25. США оголосили про започаткування ініціативи стійкості сільського господарства в Україні вартістю \$100 млн. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (дата звернення: 10.07.2023).
26. Федун І.І. Формування умов підвищення інноваційно-інвестиційної активності в агропромисловому виробництві України. *Економічна наука*. 2014. № 3. С. 41–47. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (дата звернення: 12.07.2023).
27. Програма USAID з аграрного і сільського розвитку – АГРО. URL: <https://www.facebook.com/usaaid.agro/> (дата звернення: 12.07.2023).
28. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023/> (дата звернення: 11.07.2023).
29. Aggeek за підтримки Програми USAID АГРО запускає навчальний курс АГРОХАК для аграріїв, які прагнуть цифровізувати своє господарство і навчитися використовувати сучасні технології для розвитку аграрного бізнесу. URL: <https://bit.ly/46VpjfF> (дата звернення: 10.07.2023).

References:

1. Bezzubko B., Bezzubko Yu. Mizhnarodna tehnicna dopomoha dlia Ukrainy [International technical assistance for Ukraine]. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/32493/2/GEB_2020v64n3_Bezzubko_B-International_technical_210-216.pdf (accessed July 12, 2023).
2. Hromads'kyj prostir [Public space]. Available at: <https://www.prostir.ua/> (accessed July 21, 2023).
3. Derzhavnyj ahramnyj reiestr [State agrarian register]. Available at: <https://www.dar.gov.ua/news> (accessed July 12, 2023).
4. Zakon Ukrainy vid 17.06.2020 No 711-IX «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo planuvannia vykorystannia zemel'» [Law of Ukraine dated June 17, 2020 No. 711-IX "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Land Use Planning."]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text> (accessed July 20, 2023).
5. ZERNO UA. USAID nadaie dobryva dlia ukrains'kykh fermeriv [GRAIN UA. USAID provides fertilizers for Ukrainian farmers]. Available at: <https://mailchi.mp/ec1a49602343/usaaid-agro-fertilizer-distribution?fbclid=IwAR0cWJxz3OBL452twY-Bzm8f7VFY70uHvsf0xNkb35I3iXTNm5-jZkozLT4c> (accessed July 19, 2023).
6. Zrazky tehnicnykh zavdan' na rozrobku kompleksnogo planu prostorovoho rozvytku terytorij hromad [Samples of technical tasks for the development of a comprehensive plan for the spatial development of community territories]. Available at: <https://bit.ly/3fiYFew> (accessed July 22, 2023).
7. Interaktyvna mapa rujnuvan' ahrosektoru Ukrainy [Interactive map of the destruction of the agricultural sector of Ukraine]. Available at: <https://www.agrirecovery.com.ua/> (accessed July 16, 2023).
8. Konkurs na oderzhannia spivfinansuvannia dlia proektiv z pererobky zernovykh, oliynykh ta bobovykh kul'tur: AHRO nadast' 367 mln hrn dlia 20 proektiv [Tender for receiving co-financing for grain, oil and leguminous processing projects: AHRO will provide UAH 367 million for 20 projects]. Available at: <https://bit.ly/3J478rp> (accessed July 20, 2023).
9. Konkurs na oderzhannia spivfinansuvannia dlia rozrobky i provedennia biznes-akseleratsijnykh prohram dlia mikro, malykh, serednykh pidpriemstv (MMSP), iaki zajmaiu'tsia pererobkoiu sil'skohospodars'koi produktsii [Competition for obtaining co-financing for the development and implementation of business acceleration programs for micro, small, medium-sized enterprises (MSMEs) engaged in the processing of agricultural products]. Available at: <https://shorturl.at/lvES6> (accessed July 19, 2023).
10. Konkurs na oderzhannia spivfinansuvannia na rozvytok servisnykh posluh dlia ahropidpriemstv [Competition for obtaining co-financing for the development of service services for agricultural enterprises]. Available at: <https://shorturl.at/nEJRY> (accessed July 20, 2023).
11. Korysni materialy vid Prohramy AHRO dlia mikro-, malykh i serednykh pidpriemstv (MMSP) [Useful materials from the AHRO Program for micro, small and medium enterprises (MSME)]. Available at: <https://bit.ly/3xLmvjQ> (accessed July 16, 2023).

12. Mar'ianovych M.E. Mizhnarodna tekhnichna dopomoha ta ii rol' u zabezpechenni staloho rozvytku [International technical assistance and its role in ensuring sustainable development]. Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd2f91b-9fd2-42d8-89e0-d1381bcfbf50/content> (accessed July 10, 2023).
13. Materialy dlia terytorial'nykh hromad [Materials for territorial communities]. Available at: <https://bit.ly/3hwr8rl> (accessed July 14, 2023).
14. Metodolohiia dokumentuvannia zbytkiv ahrovyrobnykiv [Methodology for documenting losses of agricultural producers]. Available at: <https://bit.ly/3UNNFPI> (accessed July 12, 2023).
15. Navchal'nyj videokurs «Osnovy stvorennia interoperabel'nykh heoprosorovykh danykh dlia rozvytku NIHD» [Educational video course «Fundamentals of creating interoperable geospatial data for the development of NIHD»]. Available at: <https://bit.ly/3Ce36ZE> (accessed July 12, 2023).
16. Posibnyk «Osnovy stvorennia interoperabel'nykh heoprosorovykh danykh dlia NIHD» [Guide «Fundamentals of creating interoperable geospatial data for NIHD»]. Available at: <https://bit.ly/3NfJ2MP> (accessed July 19, 2023).
17. Posibnyk «Sotsial'na intehtratsiia liudej z invalidnistiu v ahrrarnomu sektori» z pokrokovoiu instruksieiu ta praktychnymy rekomendatsiiami, iak zrobyty vashe ahropidpriemstvo bil'sh druzhnim do pratsivnykiv ta spozhyvachiv z invalidnistiu [Guide «Social integration of people with disabilities in the agricultural sector» with step-by-step instructions and practical recommendations on how to make your agribusiness more friendly to employees and consumers with disabilities]. Available at: <https://bit.ly/3V92zja> (accessed July 15, 2023).
18. Posibnyk «Rozvytok lokal'nykh rynekiv zbutu ta zabezpechennia prodovol'choi bezpeky na mistsevomu ta natsional'nomu rivniakh», prezentatsiia ta dovidnyk z rekomendatsiiami dlia lokal'nykh vyrobnykiv, zakladiv hromads'koho kharchuvannia i HoReCa schodo planu dij pid chas vijny [Guide «Development of local markets and ensuring food security at the local and national levels», presentation and handbook with recommendations for local producers, catering establishments and HoReCa regarding the action plan during the war]. Available at: <https://bit.ly/3r51nUr> (accessed July 20, 2023).
19. Posibnyk z pytan' utvorennia ta diial'nosti orhanizatsij vodokorystuvachiv [Manual on the formation and activities of water user organizations]. Available at: <https://bit.ly/4216N07> (accessed July 19, 2023).
20. Posibnyky z prostorovoho planuvannia [Manuals on spatial planning]. Available at: <https://bit.ly/3WPPkVV> (accessed July 19, 2023).
21. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 15.02.2002 No. 153 Pro stvorennia iedynoi systemy zaluchennia, vykorystannia ta monitorynhu mizhnarodnoi tekhnichnoi dopomohy [On the creation of a unified system of attraction, use and monitoring of international technical assistance]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#-Text> (accessed July 12, 2023).
22. Prylipko S.M., Makushok O.V. Rol' mizhnarodnykh proektiv tekhnichnoi dopomohy u rozvytku obsluhovuiuchoi kooperatsii sil's'kykh terytorij [The role of international technical assistance projects in the development of service cooperation in rural areas]. Available at: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/8580/1/Cooperative_2017_107-113.pdf (accessed July 12, 2023).
23. Prohrama USAID z ahrrarnoho i sil's'koho rozvytku (AHRO) [USAID Program on Agrarian and Rural Development (AGRO)]. Available at: https://m-msr.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/AGRO%20one-pager%20UA_2020_11_02.pdf (accessed July 12, 2023).
24. Prohrama USAID z ahrrarnoho i sil's'koho rozvytku (AHRO) [USAID Program on Agrarian and Rural Development (AGRO)]. Available at: <https://mailchi.mp/6a6c9e43415a/usaaid-agro-activity-in-ukraine?fbclid=IwAR3ihafNn9wnQLK-FACp9C037t672p731gd5NQGUC6XGx0nUb8M2UeNKpU> (accessed July 16, 2023).
25. USShA oholosly pro zapochatkuvannia initsiatyvy stijkosti sil's'koho hospodarstva v Ukraini vartistiu \$100 mln. [The United States announced the launch of a \$100 million agriculture sustainability initiative in Ukraine]. Available at: <https://ua.usembassy.gov/uk/the-united-states-announces-100-million-ukraine-agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine/> (accessed July 10, 2023).
26. Fedun I.I. (2014) Formuvannia umov pidvyschennia innovatsijno-investytsijnoi aktyvnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy [Formation of conditions for increasing innovation and investment activity in agro-industrial production of Ukraine], *Ekonomichna nauka*, no. 3, p. 41–47. Available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2014/10.pdf (accessed July 12, 2023).
27. Prohrama USAID z ahrrarnoho i sil's'koho rozvytku – AHRO [USAID Program for Agrarian and Rural Development – AGRO]. Available at: <https://www.facebook.com/usaaid.agro/> (accessed July 12, 2023).
28. Tsentrozvytku «ChAS ZMIN» [«TIME OF CHANGE» development center]. Available at: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023/> (accessed July 11, 2023).
29. Aggeek za pidtrymky Prohramy USAID AHRO zapuskaie navchal'nyj kurs AHROKhAK dlia ahrrarii, iaki prahnut' tsyfrovizuvaty svoje hospodarstvo i navchytysia vykorystovuvaty suchasni tekhnolohii dlia rozvytku ahrrarnoho biznesu [Aggeek, with the support of the USAID AGRO Program, is launching the AGROHAK training course for farmers who want to digitize their farms and learn how to use modern technologies for the development of agricultural business]. Available at: <https://bit.ly/46VpjfF> (accessed July 12, 2023).

Maryana Kobelya-Zvir, Candidate of Economic Sciences, Ph.D., Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics

INTERNATIONAL TECHNICAL ASSISTANCE "USAID PROGRAM FOR AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT (AGRO)" IN THE CONDITIONS OF WAR

The article discusses the main tools of international technical assistance of the USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO) for strengthening agro-entrepreneurship in Ukraine. The main possibilities of the program are outlined: assistance to farmers with fertilizer, grant support for processing enterprises, co-financing for the development of

service services for agricultural enterprises, assistance with educational initiatives, mentoring, expertise, and acceleration initiatives. Possibilities for territorial communities are given. It has been demonstrated that grant assistance for agro business is possible both in cash and in kind, with expert and technical support. Prospects for attracting financial and non-financial assistance to strengthen agrarians, agricultural producers, and farmers were considered. The specifics and priorities of the USAID Program for Agrarian and Rural Development (AGRO) in the processes of supporting agro-entrepreneurs with international technical assistance tools have been demonstrated. Grant opportunities were considered for: increasing the number of processing enterprises in the agricultural sector, strengthening small and medium-sized farms, scaling agricultural production, strengthening export potential, expanding the range of agricultural products/services, implementing innovative solutions in business activities, optimization, adaptation, improvement of business processes, etc. The main obstacles and barriers faced by economic entities in the agrarian sphere have been determined. The reasons for the sluggish process of the use of grant resources, mentoring and expert support of the AGRO program by agrarians are analyzed. In particular: the potential target audience does not have information about the prospects and advantages of the program, the difficulty in preparing a project proposal for participation in grant competitions of the AGRO program, the sluggish participation of farmers in projects where they have the opportunity to learn, receive mentoring and expert support, the manuals developed within the framework of the AGRO program projects remain outside the attention of their target audience, and the fact that a significant number of farmers conduct business outside the legal field. Methods of presenting these obstacles are proposed. The main opportunities for the development of agribusiness in Ukraine due to the use of international technical assistance tools of the USAID program for agricultural and rural development (AGRO) in Ukraine during the war are emphasized.

Keywords: grants for business, grant support for farmers, grants for agricultural producers, grants for agro-entrepreneurship, USAID grants, AGRO program.

Дата надходження до редакції: 25.07.2023 р.